

AB Üyesi Geçiş Ekonomisi Ülkelerinde Yolsuzluk Algısı*

Bahar YAŞAR¹

¹Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı,
Yüksek Lisans Mezunlu

bahargunay@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Berna HIZARCI BEŞER²

²Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F. , Maliye Bölümü

berna.beser@dpu.edu.tr

ÖZ

Yolsuzluk düzeyinin giderek artması serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi sürecinde geçiş ekonomilerinin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisidir. Son yıllarda yolsuzlukların azaltılmasında etkili olan faktörler arasında demokratikleşmenin önemine değinen çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Avrupa Birliğine girmek isteyen geçiş ekonomilerinin demokratikleşme yönünde önemli adımlar attıkları görülmektedir. Bu çalışmada geçiş ekonomileri olan Polonya, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Slovakya, Slovenya'nın AB'ye üye olmadan önce ve üye olduktan sonra yolsuzluk algısı indeks puanlarının değişimi incelenmektedir. Demokratikleşme düzeyinin yüksek olduğu geçiş ülkelerinde yolsuzluk algısının görece daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer geçiş ekonomilerinin AB'ye üye olma yolunda demokratikleşme çabalarını artırmaları yolsuzluk algısını değiştirmede etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk Algı İndeksi, Geçiş Ekonomileri, Demokratikleşme

Perception of Corruption in EU Member States Transition Countries

ABSTRACT

The increasing level of corruption is one of the most important problems facing transition economies in the process of adopting the free market economy. Studies that emphasize the level of democratization are among the factors that are effective in reducing corruption in recent years. Transition economies seeking to enter the European Union are taking important steps towards democratization. This study examines the change in corruption perception

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim
Dalı, Yüksek Lisans Mezunlu

Geliş (Received) : 08.04.2018

Kabul (Accepted) : 31.10.2018

Basım (Published) : 30.12.2018

scores of Poland, Croatia, Czech Republic, Bulgaria, Romania, Hungary, Slovakia, Slovenia, before and after accession to the European Union. It is seen that the perception of corruption is relatively lower in transition countries where democratization is high. It is thought that other transition economies will increase their democratization efforts towards membership to the EU and change the perception of corruption.

Keywords: Corruption Perception Index, Transition Economies, Democratization

1. GİRİŞ

Yolsuzluk ile mücadele gerekliliği her geçen gün küreselleşmenin etkileri dikkate alındığında önemini daha da artırmaktadır. Yolsuzluk en başta ekonomik istikrar olmak üzere, ekonomik büyüme, gelir dağılımı, kamu kesimi tarafından sunulan hizmetlerin kalitesi, kamu harcamalarının etkinliği, kamu yatırım projelerinin verimliliği ve kamu mali dengesi gibi pek çok alanda çeşitli olumsuzlukların yaşanmasına neden olan bir konudur. Ülkelerin birbirlerine bağımlı yatırımlar yaptıkları süreçte, küresel yolsuzluklarında giderek önem arz eden bir konu haline geldiği görülmektedir.

Günümüzde geçiş ülkelerini çeşitli yönleriyle piyasa ekonomisine uyum süreçlerini inceleyen birçok akademik araştırma yapılırken diğer taraftan yolsuzluğa ilişkin olarak çalışmaların demokratikleşme ile ilişkilendirilerek yapıldığı da görülmektedir. Demokrasi ve yolsuzluk arasında karşılıklı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar 1999¹ yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Yolsuzluğun azaltılması için; devletin küçülmesi, serbest piyasa ekonomilerinin kurularak tekelleri azalması ve kanunların çerçevesi belirlenerek bürokratlara, kamu yetkililerine tanınan takdir yetkisinin minimuma indirilmesi gerektiği görüşü giderek ağır basmaktadır.

Bu çalışmada, ülkelerin yolsuzlukla ilgili yaptıkları düzenlemeler, sivil toplum kuruluşlarının yolsuzluğun tespiti için yaptıkları ölçümler ve bireyleri yolsuzluğa yönelten nedenler ile geçiş ekonomilerinin yolsuzluk algısı ile ilgili görüşleri ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'na üye olan ve geçiş sürecini başarıyla yöneterek Avrupa Birliği'ne üye olan 8 ülke ekonomisinin geçiş göstergeleri yardımıyla diğer geçiş ülkelerine örnek teşkil etmesi açısından incelenmiştir.

¹ Literatürde yer alan detaylı diğer çalışmalar için bkz. Beşel, F. ve Yardımcıoğlu, F. (2013), 'Demokrasi ve Yolsuzluk İlişkisi: Seçilmiş Ortadoğu Ülkelerinin Analizi' ss.449-450.

2. YOLSUZLUK KAVRAMI VE GEÇİŞ EKONOMİLERİ

Yolsuzluk, “*emanet edilen gücün özel kazanç için istismarı*” olarak bir sivil toplum kuruluşu olan Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından tanımlanmaktadır. Yine aynı şekilde örgüt yolsuzluğu büyük, küçük ve siyasi çapta olmak üzere tanımlamıştır. Büyük çapta yolsuzluk; liderlerin kamu yararına olan politikaları veya devletin merkezi işleyişini bozan eylemlerden oluşur. Küçük yolsuzluk ise orta ve üst düzeydeki kamu görevlilerinin, hastaneler, okullar, karakollar gibi kamu kurumlarında kamu hizmetlerine erişmeye çalışan sıradan vatandaşlarla olan ilişkilerinde güvendiği kamu gücünü kötüye kullanması anlamına gelir. Siyasi çapta yolsuzlukta; güçlerini, yetkilerini ve makamlarını kaybetmek istemeyen bürokratların politik kararlar alırken kaynak tahsisi ve finansman politikalarını manipüle ederek çarpıtmasıdır (Transparency International, 2017). Yolsuzluğun formülize edilmiş tanımı; Tekelci güç+takdir yetkisi–hesap verilebilirliktir (Klitgaard, 1988, s. 76). Dünya Bankası’na göre yolsuzluk ise; “*şahsi menfaat sağlamak için kamu gücünün kötüye kullanılmasıdır*”. Bazen yolsuzluk şahsi çıkardan ziyade belirli bir topluluğun (siyasi parti, arkadaş, aile, akraba vs.) çıkarı için yapılabilmektedir. Bazı ülkelerde yolsuzluktan elde edilen kaynak siyasi partilerin faaliyetlerini parasal açıdan desteklemekte kullanılmaktadır. Tanzi’ye göre ise, yolsuzluk kavramı farklı kategorilerde sınıflandırılabilir. Yolsuzluğa ilişkin çeşitli sınıflandırmalar şu şekildedir (Tanzi, 2002, s. 24-26);

1. **Bürokratik ya da politik yolsuzluk;** Hükümet tarafından atanan devlet görevlileri eliyle yapılan ya da seçmenler tarafından seçilen ve iktidara gelen temsilciler, milletvekilleri v.b. kişilerce yapılan yolsuzluktur,
2. **Maliyetin düşürülmesi için yapılan yolsuzluk;** Rüşvetçinin kilit pozisyonlardaki kişilere rüşvet vererek normalde cebinden çıkacak parayı azaltması için veya çıkar sağlamak kilit pozisyonlarda bağlantı noktası elde ederek ihtiyaç durumunda kullanılması için yaptığı yolsuzluk türüdür,
3. **Rüşvetin verilmesi veya rüşvet talep edilmesiyle yapılan yolsuzluk;** Şirketin ihale almak için kamu görevlisine rüşvet teklif etmesi veya kamu görevlisinin ihaleyi vermek için şirketten rüşvet talep etmesi şeklinde yapılan yolsuzluktur,
4. **Zor kullanılarak yapılan yolsuzluk;** İnsanları yapmak istemediği bir şeyleri yapmaya ikna etmek için güç kullanarak veya aldatarak (ikrah ile), gizli ve illegal bir şekilde insanları kandırarak yapılan yolsuzluktur,
5. **Merkezi ve merkezi olmayan yolsuzluk,**
6. **Şahsi menfaat sağlamak için yapılması gereken işlemleri önceden tahmin ederek veya şahsi menfaat sağlamak için yapılması gereken işlemleri rastgele bir tercihle yaparak yapılan yolsuzluk.**

Gümrük, lojistik ve vergi idareleri gibi kamu kurumlarının, devlet alım süreçlerinde daha sık karşılaşılan yolsuzluğa, neden olan başlıca unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar ekonomik ve siyasi özellik taşımaktadır ve şu şekilde sıralanabilir (Aydın, 2006, s. 14-15);

1. İş adamlarının ve kamu görevlilerinin kendi çıkarlarını arttırma eğilimi için birlikte hareket etmeleri (rüşvet alma – rüşvet verme v.b.) ekonomik özellik taşımaktadır. Yetki unsuru açısından yolsuzluğu yansıtan bu süreçte karşılıklı iki taraf bulunmalıdır.
2. Siyasi özellik açısından ise, yolsuzluğun yapılmasına yetki veren kuralların mevcudiyeti gereklidir. Öyle ki kanunda boşluk ve esneklik ne kadar fazla olursa politikacıların ve bürokrasinin karar alma insiyatifi artarak, yolsuzluk sorunu ortaya çıkar.
3. Kamusal düzenin ve gücün iyi yapılandırılmamasından dolayı bir geçiş süreci yaşanması ve bazı kamusal görevlerin yasadışı faaliyetlerle yaptırılması, yine çözüm yollarının illegal yollardan aranması,

4. Devleti zarara uğratarak iş yapma alışkanlığını meslek edinen bir kültürün bazı sektörlerde (iş kollarında) yerleşmesi ve yaygınlaşması, bu yönde toplumsal bir yozlaşmanın meydana gelmesi yani karşılıklı çıkar ilişkisine göre hareket kabiliyetinin varlığı.

Yolsuzluk kavramı; 1980'li yıllara kadar akademik açıdan sosyoloji, politika, tarih, kamu yönetimi gibi alanlarda incelenmiştir. Daha sonra ekonomik performans ile ilişkili olması sebebiyle ekonomi alanında da incelenmeye başlanmıştır (Abed ve Gupta, 2002, s.1-18).

Soğuk Savaşın sona ermesi sonucunda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ekonomi literatürüne 'geçiş ekonomileri' kavramı yerleşmiştir (Beşer, 2013, s. 48). Geçiş ekonomisi kavramı ekonomik süreçteki değişimi ifade etmektedir. Geçiş ekonomisinin yarattığı değişim sonucunda iki farklı ekonomik sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistemlerden birincisi "sosyalist ekonomi" ya da diğer adıyla "merkezi planlı ekonomi" sistemidir. Bu sistemde ekonomik hedefler devlet tarafından kontrol edilmektedir ve ekonomi hükümetin planları doğrultusunda yönetilmektedir. Üretim devletin sahip olduğu araç gereçlerle gerçekleşir, özel teşebbüsler üretim kararından dışlanır. Bu sistemlerden ikincisi ise "kapitalist" yani "pazar ekonomisi" sistemidir. Mal ve hizmetin değeri (miktarı ve fiyatı) arz-talep ilişkisine göre piyasada belirlenerek, ekonomi arz-talep ilişkisine göre yönlendirilmektedir (Young vd., 2002, s. 4). Geçiş ekonomileri, "gelişmekte olan ekonomilerin" gelişen grubunun alt kümesidir ve eski Doğu (veya Sovyet) Bloku veya Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kaynaklanan ülkelerden oluşmaktadır. Geçiş (veya geçişli) ekonomisi, merkezi planlı bir ekonomik sistemden pazara dayalı bir sisteme uzun vadeli geçiş sürecinde olan bir ekonomidir (Roztocki ve Weistroffer, 2008, s.8). Geçiş sürecinde önemli olan, ortaya çıkan ekonomik riskler ve işi başarıya sonuca elde edilen ekonomik mükafat arasındaki ilişkiyi dengede tutmaktır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE YOLSUZLUK ALGISI

1990 yılında Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişim İndeksi'ni yayınlamaya başlamasıyla birlikte, benzer çapraz ülke indekslerinin çoğaldığı görülmüştür. Bu indeksler, demokrasi, barış ya da kadınların yetkilendirilmesi gibi bir takım politik, sosyal ve ekonomik konular üzerine yoğunlaşmış ve temel amacı, politika yapımcılar arasında bir konuyla ilgili farkındalık yaratmaktır (Heinrich ve Hodess, 2011, s. 20-21).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından 1995 yılından beri her yıl yayımlanan Yolsuzluk Algı İndeksi (CPI) de yolsuzluğun ölçülmesinde en kapsamlı ankettir. İndeks, 2017 yılı itibariyle 180 ülkenin yolsuzluk algısını ölçmüştür. Dünya genelindeki uzmanların görüşüne göre, Yolsuzluk Algılama İndeksi², dünya çapında kamu sektöründeki yolsuzlukların algılanan düzeylerini ölçmektedir. Elde edilen bulgulara göre; 120' den fazla ülke, 0 (oldukça yozlaşmış) ile 100 (çok temiz) puanlamasının ortalama değeri olan 50' nin altına düşerken, tek bir ülke bile en iyi nota (100 puana) ulaşamamıştır. Ülkelerin üçte birinden daha azının orta nokta puanında yüksek olduğu görülmektedir (Transparency International, 2017).

Tablo 1: AB Üyesi Geçiş Ekonomilerinde Yolsuzluk Algı İndeksi (CPI, 2017)

	CPI Puanı		CPI Puanı
Bulgaristan	43	Slovakya	50
Çekya	57	Slovenya	61
Hırvatistan	49	Polonya	60

² Türkiye'nin yolsuzluk algısı endeks puanlarının nasıl bir değişim izlediği inceleyen İliman ve Tekeli (2016) inceleme sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisinin (AK Parti) iktidar olduğu dönemlerde yolsuzluk faaliyetlerinin AK Partinin almış olduğu oy oranlarına paralel olarak azalmış olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Macaristan	45	Romanya	48
------------	----	---------	----

Not: Ölçümde 0; çok yozlaşmış, 100; temiz ülke olarak atfedilmektedir.

Tablo 1’de Uluslararası Şeffaflık Örgütünün yayınlamış olduğu yolsuzluk algı indeksi görülmektedir. Buna göre Avrupa Birliği üyesi geçiş ülkelerinin 2017 yılı için, yolsuzluk algı puanına bakıldığında ülkelerin genel olarak ortalama değerin üstünde olduğu görülmektedir.

Geçiş ekonomilerinin AB’ye üye olma yolunda serbest piyasa ekonomisine dönüşüm sürecinde devletin küçültülmesi öncelikli koşullardandır. Bu doğrultuda elde edilen vergi gelirleri de daha fazla önemli hale gelmiştir. Vergi gelirlerinin azalması önemli bir kısıt oluştururken yolsuzlukların artmasının da vergi gelirlerini azalttığı yönünde bulgular da mevcuttur (Dökmen, 2012, s.49).

4.GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE YOLSUZLUK ALGISI VE DEMOKRATİKLEŞME DÜZEYİ İLİŞKİSİ

Demokratikleşme bir toplumda belli koşulları sağlayan davranış şekillerinin tayin edilmesi açısından önemlidir. Bir ülkede demokrasinin var olduğu çeşitli göstergelerden anlaşılmaktadır. Örneğin, iktidardaki mevcut hükümet demokratik bir şekilde görevden uzaklaştırılmalıdır. Demokrasilerin geliştirilebilmesinde seçim yöntemi de oldukça önemlidir. Hiçbir politik güç ya da politik ideoloji, devlet gücü tarafından teminat altına alınan bir tekeli konuma sahip olmamalıdır. Politik özgürlükler kanunla düzenlenmeli ve uygulamada özgürlükler garanti altına alınmalıdır (Zortuk ve Beşer, 2014, s. 346). Tablo 2’de görüldüğü gibi geçiş ülkeleri içerisinde demokratik yapıları görece güçlü olan geçiş ülkelerinin tamamının AB’ye üye olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Geçiş Ülkelerinin Demokratik Sınıflandırılması

Güçlü Demokrasiler	Yarı-Güçlü Demokrasiler	Karma Rejimler	Yarı-Güçlü Otoriter Rejimler	Güçlü Otoriter Rejimler
Slovenya (AB) Slovakya (AB) Macaristan (AB) Polonya (AB) Çekya (AB) Bulgaristan (AB)	Romanya (AB) Hırvatistan (AB) Arnavutluk Makedonya	Bosna Hersek Ukrayna Gürcistan Moldova	Ermenistan Kosova Kırgızistan Rusya Tacikistan Azerbaycan	Kazakistan Beyaz Rusya Özbekistan Türkmenistan

Kaynak: Çokünlü (2007, s.60).

Bulgaristan 2007 yılında üye olurken diğer güçlü demokrasiye sahip geçiş ülkelerinin 2004 yılında AB’ye olduğu görülmektedir. Yarı güçlü demokrasiler olarak bilinen Romanya 2007 yılında ve Hırvatistan ise 2013 yılında üyeliğe kabul edilmiştir. AB üyelik koşulları da dikkate alındığında piyasa ekonomisine hızlı uyum sürecini yakalayan ülkelerin bu doğrultuda ekonomik yapılarını iyileştirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla geçiş ülkelerinin demokratik yapılarını bir an güçlendirmesi beklenmektedir. Geçiş ekonomisi ülkelerinin demokrasi seviyelerinin gelişmiş olmamasından kaynaklı olarak ekonomik reformlarının uygulanması sırasında ek sorunlar yaşamaları kaçınılmaz olmuştur.

Tablo 3: Demokratikleşme Düzeyi ile Yolsuzluk İlişkisi

	2016 (CPI)	2017 Yılı Puanıyla Demokratikleşme Düzeyi		
		Yüksek	Orta	Düşük
Özbekistan	21			7
Türkmenistan	22			7
Tajikistan	25			6,5
Kırgızistan	28		5	
Ukrayna	29		3	
Rusya	29			6,5
Azerbaycan	30			6,5
Ermenistan	33		4,5	
Makedonya	37		4	
Arnavutluk	39		3	
Belarus	40			7
Bulgaristan (AB)	41	2		
Romanya (AB)	48	2		
Macaristan (AB)	48	2,5		
Hırvatistan (AB)	49	1		
Slovakya (AB)	51	1		
Çekya (AB)	55	1		
Gürcistan	57		3	
Slovenya (AB)	61	1		
Polonya (AB)	62	1,5		

Kaynak: (Transparency International (2016); Corruption Perception Index, Freedom House, 2017, Index.)

Not: Demokratikleşme düzeyi olarak, Freedom House'un 2017 yılında yayınladığı siyasal özgürlük puanı alınmıştır. İndekste 0= demokratik, 7= demokratik değil. Yolsuzluk İndeksi 0=çok bozuk, 100= temiz olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 3'de görüldüğü üzere 2017 yılına ait demokratikleşme düzeyi yüksek olan ülkelerin tamamında yolsuzluk algısı indeks puanı 100'e yaklaşmakta ve temiz olarak adlandırılmaktadır. Polonya, Slovenya, Çekya, Hırvatistan gibi ülkelerde demokrasi kültürünün yerleştiği, demokratikleşme düzeyi puanıyla anlamlı olduğu ifade edilebilir. Avrupa Birliği'ne üye olan geçiş ekonomisi ülkelerinde ise, demokrasinin benimsenmesi diğer geçiş ekonomisi ülkelere göre daha belirgindir. Demokratikleşme düzeyindeki artışla katılımcı siyasete yönelmiş, siyasi elitlerin tekeli kırılmaya çalışılmış ve bu kapsamda piyasa ekonomisine geçiş süreci için hız kazanılmıştır. Demokratikleşme seviyesi ve yolsuzluk ilişkisi arasında ampirik bir çok literatür çalışmasında da değişkenler arasında bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin demokratikleşmenin yolsuzluğu azalttığı³ yönünde olduğu, çalışmaların çoğunda gözlemlenmiştir⁴.

5. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ GEÇİŞ EKONOMİLERİNİN YAPISAL UYUM SÜRECİ

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından yapılan çalışmada geçiş ülkelerinin merkezi katı plandan sanayileşmiş pazar ekonomisinin standartlarına uyum sürecinde bu sürece ilişkin

³ 14 Ortadoğu ülkesinde demokrasi ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi uzun dönemli eşbütünleşme ve nedensellik testleri kullanarak araştıran Beşel ve Yardımcıoğlu (2013) demokratikleşme arttıkça yolsuzluğun azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

⁴ Fatih Yardımcıoğlu, 'Türk Cumhuriyetlerinde Demokrasi ve Yolsuzluk İlişkisi: Panel Veri Analizi' AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz 2013, Cilt:13, Yıl:13, Sayı:2, 13:437-457.

göstergeler bulunmaktadır. Tablo 4 üzerinde AB'ye üye olan geçiş ülkelerinde geçiş yılı olan 1989 yılı ve her ülkenin AB'ye üye olduğu yıl ve son elde edilen veriler üzerinden pazar ekonomisine uyum süreçleri göstergeler ile ele alınmıştır.

Tablo 4. AB Üyesi Geçiş Ekonomilerinde Bazı Göstergeler (EBRD, 2017).

		Büyük Ölçekli İşletmelerin Özelleştirilmesi	Küçük Ölçekli İşletmelerin Özelleştirilmesi	Şirket yeniden yapılandırması	Fiyat Liberalizasyonu	Ticaret ve Döviz İşlemleri Sistemi	Rekabet Politikası
Bulgaristan	1989	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
	2007	4,0	4,0	2,7	4,3	4,3	2,7
	2014	4,0	4,0	2,7	4,3	4,3	3,0
Çekya	1989	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
	2004	4,0	4,3	3,3	4,3	4,3	3,0
	2007	4,0	4,3	3,3	4,3	4,3	3,0
Hırvatistan	1989	1,0	3,0	1,0	2,7	2,0	1,0
	2013	3,7	4,3	3,3	4,0	4,3	3,0
	2014	3,7	4,3	3,3	4,0	4,3	3,3
Macaristan	1989	1,0	1,0	1,0	2,7	2,0	1,0
	2004	4,0	4,3	3,3	4,3	4,3	3,3
	2014	4,0	4,3	3,7	4,0	4,0	3,3
Polonya	1989	1,0	2,0	2,3	1,0	1,0	1,0
	2004	3,3	4,3	3,3	4,3	4,3	3,0
	2014	3,7	4,3	3,7	4,3	4,3	3,7
Romanya	1989	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
	2007	3,7	3,7	2,7	4,3	4,3	2,7
	2014	3,7	3,7	2,7	4,3	4,3	3,3
Slovakya	1989	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
	2004	4,0	4,3	3,3	4,3	4,3	3,3
	2014	4,0	4,3	3,7	4,3	4,0	3,3
Slovenya	1989	1,0	3,0	1,0	2,7	2,0	1,0
	2004	3,0	4,3	3,0	4,0	4,3	2,7
	2014	3,0	4,3	3,0	4,0	4,3	2,7

Not: 1 puanı merkezi olarak planlanan katı bir ekonomiden, ilerleme kaydedilmediği, 4 puanı sanayileşmiş pazar ekonomisinin standartlarından ve gelişmiş ekonomi düzeyi seviyesidir. Çekya'ya ait 2008-2014 arası veri mevcut değildir.

Tablo 4'de piyasa ekonomisine geçiş sürecinde uyum göstergeleri olarak; büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi, küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi, şirket yapılandırılması, fiyat liberalizasyonu, ticaret ve döviz işlemleri sistemi, rekabet politikasına ilişkin hesaplamalar bulunmaktadır. Tablo 4'de geçiş ülkelerinin AB'ye geçiş öncesinde büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi ile küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi konusunda önemli mesafeler kat ettikleri görülmektedir. Şirket yeniden yapılandırması ve fiyat liberalizasyonunda, ticaret ve döviz işlemleri sistemi rekabet politikalarının düzenlenmesi açısından piyasa ekonomisinin gerektirdiği koşullara yaklaşan bir yapıda oldukları görülmektedir. Demokratik yapıları güçlü

olarak sınıflandırılan geçiş ülkelerinde serbest piyasa ekonomisinin gerektirdiği yönde olumlu gelişmeler gözlenirken diğer geçiş ülkelerinde bu doğrultuda demokratikleşme düzeylerini artırmaları olumlu olacağı düşünülmektedir.

Bulgaristan; Bulgaristan'da şirket yapılanmasında ve şirket kuruluşlarında hala istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu durumda yolsuzluk algı sıralamasında Bulgaristan'ı Umman'dan sonra 71. Sıra yer almasına neden olmaktadır.

Çekya; Orta ve Doğu Avrupa'nın en gelişmiş ekonomilerinden biri olan Çekya, sosyalist dönem sonrasında dönüşüm yaşayan ekonomiler arasında ve küresel entegrasyon sürecinde başarılı performans sergilemiştir. 1990'lardan itibaren fiyat kontrollerinin kaldırılması, özelleştirme, uluslararası ticaret ve döviz kurunun serbestleştirilmesi gibi uygulamaları kapsayan reformlarla merkezi ekonomiden piyasa ekonomisine çok hızlı bir şekilde adapte olmuştur.

Hırvatistan; Avrupa'da ki en yüksek devlet desteği sağlayan ülke konumunda olan Hırvatistan, kamu kesiminin varlığını küçültmek adına sektörlerdeki modernleşme ve yapılanma süreçlerini artırarak desteğini azaltmayı amaçlamaktadır. Büyüme performansının en önemli göstergesi yapısal reformlarda gösterilen başarıdır. Yapısal reformların boyutu ise liberalizasyon derecesiyle ölçülmektedir. Hırvatistan liberalizasyonda gösterdiği başarıyla Merkezi Doğu Avrupa (MDA) ülkeleri arasında çok iyi bir duruma sahiptir (Taban ve Aktar, 2008, s. 374-375).

Macaristan; 1990'ların başından itibaren özellikle liberalleşme alanında önemli bir geçiş dönemi yaşamıştır. Macaristan, küçük ölçekli özelleştirme, büyük ölçekli özelleştirme, fiyat liberalleşmesinde, ticaret ve döviz işlemlerinde yaşanan liberalleşmede, şirket yapılanması ve rekabet edilebilirlik seviyesinin gelişiminde piyasa ekonomisi standartlarını yakalamıştır. Macaristan ekonomisi bu standartların korunması adına ileriye dönük olarak; bütçe açığı ve kamusal harcamaları azaltmaya yönelik yapısal önlem almalı, iş ortamını hukuksal olarak geliştirmeli, küçük ve orta ölçekli işletmeler için yeni finansal araçlar üretmelidir (Örnek ve Akar, 2008, s. 86).

Polonya; Geçiş ekonomileri arasında yapılması kolay olmayan değişimleri gerçekleştirmeyi başarmış olarak 'Polonya ekonomik mucizesi' diye anılmaktadır. Polonya'nın geçiş sürecindeki başarısına genel olarak halk ve kamu yönetimi büyük katkıda bulunmuştur. Geçiş sürecinin en önemli göstergelerinden olan özelleştirme Polonya'da 1990'ların ortalarından itibaren önemli gelişmeler katetmiştir. Büyük özelleştirmeler devlete yalnızca gelir sağlamakla kalmamış, ekonomi içindeki devlet büyüklüğünün azalması da katkı sağlamıştır. Yabancı yatırımcılarına işletmelere olan ilgisinden dolayı ülkede güçlü bir rekabet ortamı ve şirket yapılanması mevcuttur (Buluş, 2008, s. 25-65).

Romanya; Romanya 2004'den sonra geçiş sürecinde başarılı olabilmıştır. 2007 yılında da AB'ye üye olmasının ardından ekonomisi istikrarı yakalamıştır. Ancak cari işlemler açığı, yolsuzluk ve hukukun bağımsızlığı konularında sorunlar yaşamaya devam etmektedir (Özsağır ve Yanar, 2008, s. 261- 279).

Slovakya; Telekomünikasyon ve enerji sektöründe gerçekleşen büyük ölçekli özelleştirmelerle piyasada adil bir rekabet ortamı yaratılmasının da temelleri atılmıştır. Slovak ekonomisi genel olarak otomotiv sanayi ve hafif imalat sanayine dayanmaktadır. Ülkenin geçiş göstergeleri

başarılı bir seyir sergilese de ülkede yüksek gelir eşitsizliği ve düşük ücret seviyesinden kaynaklı olarak sürdürülebilir bir büyüme yakalanamamıştır (Delice, 2008, s.123- 142). 2017 yılı Yolsuzluk Algı İndeksi sıralamasında da 54. Sırada yer almaktadır.

Slovenya; Ülkedeki şirket ve girişimci sınıfın desteklenmesi adına bir takım reformlar uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda yeni şirketlerin kurulup, ayakta kalabilmesi adına yasal altyapı ve düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve girişimcilik desteklenmiştir. Özelleştirme uygulamalarında da şirket hisselerinin çalışanlara satılma yöntemi benimsenerek çalışanların performansı artırılmış ve işten çıkarılmaların önüne geçilmiştir (Özata ve Özer, 2008, s. 5- 24).

5. SONUÇ

Uluslararası finans kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının son yıllarda kaynaklarını yolsuzlukla mücadele için daha fazla harcadıkları görülmektedir. 2017 Mayıs ayında Uluslararası Uyum Derneği (International Compliance Association) yolsuzlukla mücadele haftasına ev sahipliği yapmış ve yolsuzlukla mücadele farkındalığını artırmak için etkinlikler düzenlemiştir.

SSCB'nin dağılmasıyla planlı ekonomiden piyasa ekonomisine doğru işleyen yeni süreç içerisinde, sistemdeki yeni oluşum beraberinde olumsuzlukları da getirmiş; enflasyon, işsizlik, suç, yoksulluk, yolsuzluk olgularında artış yaşanmıştır. Avrupa Birliği'ne geçmek isteyen söz konusu geçiş ülkelerinin öncelikli olarak serbest piyasa ekonomisinin koşullarına uyum sağlaması, ekonomik özgürlükler açısından da gelişmiş bir ekonomik yapıya sahip olmaları gerekmektedir.

Merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde uluslararası kuruluşlardan elde edilen verilerin değerlendirildiği bu çalışmada, ülkeleri etkileyen değişkenlerin dikkatli bir şekilde ayrıştırılıp, ülke performanslarıyla ilişkilendirilerek çözüm üretilmesi gerekmektedir. Ülkelerin demokratikleşme düzeyinin artması için hukukun üstünlüğüne önem verilmeli, kurumsal şeffaflık ve hesap verilebilirlik düzeyi artırılmalı diğer taraftan devlet müdahalesi azaltılmalı ve yerel yönetimlerin rolü artırılmalıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek isteyen geçiş ekonomilerinin yolsuzlukların azalması konusunda önemli iyileştirmeler yapması beklenmektedir. Son yıllarda kamu ve özel sektörün birlikte hareket ederek büyük altyapı yatırımlarına girişmesi yolsuzluk sorununa ek olarak küresel yolsuzluklarında artmasına neden olmaktadır. Geçiş ekonomilerinin daha çok yabancı yatırımları ülkelerine çekmek için gerekli hukuki, ekonomik ve sosyal altyapıyı ivedilikle gerçekleştirmesi önerilebilir. Yolsuzluğu azaltmada alınacak tedbirler önemlidir ancak yolsuzlukla mücadelede başarı sağlanabilmesi devletin rolünün yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Özellikle devletin yerinde ve zamanında yaptığı müdahaleler çözüm odaklı başarı getireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abed, G. T. and Gupta, S. (2002). The Economics of Corruption: An Overview' Governance, Corruption and Economic Performance, George T., ABED and Sanjeev, GUPTA, (E.d.), IMF Press, Washington, D.C. s.1-18.

Aydın, S. (2006). Yolsuzluk: 21. Yüzyılda Tehditler ve Eğilimler, Yolsuzluk Nedenleri, Etkileri, Çözüm Yolları, S. Aydın (Ed.), Turhan Kitabevi, Ankara, s.14-15.

Beşel, F ve Yardımcıoğlu, F. (2013). Demokrasi ve Yolsuzluk İlişkisi: Seçilmiş Ortadoğu Ülkelerinin Analizi. Ortadoğu Yıllığı 2013, http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/demokrai_ve_yolsuzluk_iliskisi.pdf

Beşer, B. (2013). Türkiye'de ve Bazı Geçiş Ekonomilerinde Rodrik Hipotezinin Sınanması. Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Buluş, A. (2008). Kumanda Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Polonya. Geçiş Ekonomileri, İ. Örnek v.d. (Ed.), Bursa: Ekin Kitap Evi,

Çokünlü, E.G. (2007). Geçiş Ekonomilerinde Makro Ekonomik İstikrar Sorunları: Rusya Örneđi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Delice, G. (2008). Slovakya, Geçiş Ekonomileri, İ. Örnek. v.d. (Ed.), Bursa: Ekin Kitap Evi.

Dökmen, G. (2012). Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 13, (1), s.41-51.

Heinrich, F. and Hodess R. (2011). Measuring Corruption. Handbook of Global Research and Practice in Corruption, s.18-33.

İlman, T. ve Tekeli, R. (2016). Dünya'da ve Türkiye'de Yolsuzluk Algısı, Adnan Menderes Üniversitesi, SBE Dergisi, 3(2), s.62-84.

Malito, D., Valentina, (2014), Measuring Corruption Indicators and Indices, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies Global Governance Programme-78, s. 3

Örnek, İ. ve Gümüş Akar, P. (2008). Macaristan, Geçiş Ekonomileri, İ. Örnek v.d. (Ed.). Bursa: Ekin Kitap Evi.

Özer, M. ve Özata, E. (2008). Slovenya, Geçiş Ekonomileri, İ. Örnek v.d. (Ed.), Bursa: Ekin Kitap Evi.

Özsağır, A. ve Yanar, R. (2008). Romanya, Geçiş Ekonomileri, İ. Örnek v.d. (Ed.), Bursa: Ekin Kitap Evi.

Roztocki, N. and Weistroffer, H. R. (2008). Information Technology in Transition Economies, Journal of Global Information Technology Management, 11(4).

Shleifer, A. and Vishny, R. (1993). Corruption: Arm's Length Relationship and Markets, in the Economics of Organised Crime, Gianluca Fiorentini and Sam Peltram (E.d.), Cambridge, England, Cambridge University Press.

Taban, S. ve Aktar, İ. (2008). Hırvatistan, Geçiş Ekonomileri, İ. Örnek v.d. (Ed.), Bursa: Ekin Kitap Evi.

Tanzi, V. (2002). Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope and Cures, Corruption and Economic Performance, George T. Abed ve Sanjeev Gupta (E.d.), IMF, Washington, D.C. s.19-58.

Treisman, D. (2000). The Causes of Corruption: A Cross-National Study. Journal of Public Economics, 76, s.400-430.

Yardımcıoğlu, F. (2013). Türk Cumhuriyetlerinde Demokrasi ve Yolsuzluk İlişkisi: Panel Veri analizi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(13), 2.

Yılmaz, Y., Kücet, E. ve Küçük, A. (2009). Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Yolsuzluk Algılama Endeksi, Başbakanlık Teftiş Kurulu Araştırma Raporu, Mart 2009, Ankara, s. 20-35.

Young, A., Teodorovic, I. and Koveos, P. (2002). Economies in Transition, Conception Status and Prospects. World Scientific Publishing.

Zortuk, M. ve Beşer, B. (2014). Dışa Açıklık ve Demokratik Yapının Kamu Kesimi Büyüklüğü Üzerindeki Etkisi: Rodrik Hipotezine Geçiş Ekonomilerinden Kanıt. Ege Akademik Bakış, 14(3), s.245-359.

URL-1, (2017),

<http://www.EBRD.com/downloads/research/transition/TR99.pdf> , EBRD Transition Report, Son Erişim Tarihi:10.12.2017.

URL-2, (2017),

[http:// www.avrupa.info.tr](http://www.avrupa.info.tr), Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Son Erişim Tarihi: 10.11.2017.

URL-3, (2017),

<https://www.transparency.org>, Transparency International, Son Erişim Tarihi: 14.12.2017.

URL-4, (2017),

<https://freedomhouse.org>, Freedom House, Son Erişim Tarihi: 20.12.2017.